

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2022.28>**О. С. Ховпун***orcid.org/0000-0002-5624-3824**аспірант юридичного факультету
Національного авіаційного університету***Т. О. Часова***orcid.org/0000-0002-0293-6123**кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права і соціальної роботи
Ізмаїльського державного гуманітарного університету, адвокат*

ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕННЯ ДО ПРИЧИН ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Постановка проблеми. На сучасному етапі державотворення, зокрема під час дії війни в Україні, значна увага приділяється питанням, пов'язаним із криміногенною ситуацією в державі, станом протидії злочинності, запобіганням криміналізації суспільства та нейтралізацію негативних тенденцій цього процесу. У зазначеному контексті першочергову увагу слід приділити визначенню причин вчинення кримінального правопорушення, що в подальшому сприятиме подоланню протиправним діям.

Проблемою детермінації злочинності займалися такі науковці як Головкин Б., Данишина І., Денисов С., Джужа О., Корнієнко М., Литвинов О., Майстренко М., Медицький І., Мойсєнко В., Оболонцев В., Орлов Ю., Томчук О. та інші.

Метою статті є дослідження поняття та формування уявлення щодо причин вчинення кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Проблема детермінації злочинності в цілому, окремих її видів і конкретного кримінального правопорушення є однією з центральних проблем кримінології. Важливість цієї проблеми полягає в тому, що без її вирішення практично неможливе ефективне запобігання злочинності [1, с. 50].

Визначення причин вчинення кримінальних правопорушень має не тільки суто теоретичне значення для розвитку кримінологічної науки, а й відіграє важливу роль у практичній діяльності, оскільки дає змогу суспільству і державі належним чином реагувати на ці детермінанти, нейтралізуючи або мінімізуючи їхній негативний вплив [2, с. 21].

На думку Орлова Ю., комплекс причин вчинення кримінальних правопорушень є досить розгалуженим, охоплює різнорівневі та різноспрямовані соціально-економічні, політичні, культурно-психологічні, ідеологічні, правові та інші фактори [3, с. 173].

Досліджуючи праці науковців щодо причин вчинення кримінального правопорушення, бачимо, що поняття «причина», «детермінанта», «фактор» використовуються як слова-синоніми.

Під «причиною злочинності» необхідно розуміти – криміногенну деформацію суспільної свідомості у виді антисоціальних поглядів, звичаїв, традицій, установок, що за певних умов закономірно породжують злочинність як свій наслідок [4, с. 5].

Як слушно зауважує О. М. Джужа, «причини – це ті процеси і явища, що породжують злочинність як свій безпосередній наслідок. Що стосується умов, то вони безпосередньо не породжують злочинність, але «відкривають шлях» для дії причин, полегшують настання суспільно небезпечних наслідків. Умовами виступають недоліки в управлінській та організаційній сфері діяльності різних галузей господарства і державного апарату» [5, с. 11].

Слід зазначити, що на підставі аналізу терміну причини злочинності необхідно надати визначення вказаного терміну як: «причини злочинності – це сформовані під впливом звичок, установок та традицій обставини, за яких особа обирає наслідком своєї діяльності – злочинне середовище».

Головкин Б., надає наступне визначення, «детермінація злочинності» – це відношення, взаємозв'язок та взаємодія між явищами, процесами, станами, подіями суспільного життя, що породжують та зумовлюють злочинність. Серед усіх видів детермінації найбільше кримінологічне значення має причинність, оскільки ця категорія відбиває не вірогідніший, а закономірний зв'язок між злочинністю та явищами, що її породжують [6, с. 276].

Медицький І. визначає «фактор кримінального правопорушення» – як родове поняття, що включає в себе всі види криміногенної детермінації, тобто певну чисельність причин, умов та інших чинників конкретного явища, що об'єднуються за

змістом, значенням й іншими критеріями (політичний фактор злочинності, економічний фактор злочинності) [7, с. 7].

Майстренко М., пропонує застосовувати поняття «фактори злочинності» на загально-соціальному та груповому (видовому) рівнях, а «причини та умови злочину» – відповідно на індивідуальному рівні [8, с. 7].

Тимчук О. зазначає, що злочинність в Україні породжується цілою низкою криміногенних детермінант, зокрема в 1) соціально-економічній сфері ними є: відносна бідність населення, безробіття, включаючи приховане, соціальна нерівність, несформованість інститутів ринкової економіки, негативний вплив урбанізації; 2) в політико-правовій сфері: величезна корупція, відверте нехтування законами з боку чиновників різного рівня (включаючи вище політичне керівництво), відчуження населення від влади, недоліки в законодавстві, низька ефективність діяльності суду та правоохоронних органів; 3) в соціокультурній сфері: аномія, низький рівень політичної та правової культури населення і правлячої верхівки, правовий нігілізм, негативний вплив масової культури, поширення різних форм соціальної патології [9, с. 224-225].

Литвинов О. вважає, що більш корисним з прикладної точки зору є поділ обставин, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення, на такі групи: 1) обставини, пов'язані з особою, яка вчинила злочин (несприятливі умови формування особистості тощо); 2) обставини, що існують незалежно від особи, яка вчинила злочин (недоліки в охороні власності, неналежний облік матеріальних цінностей тощо) [10, с. 326].

На думку Денисова С., загальним фактором, який зумовлює вчинення злочинів, є деморалізація особи, що, своєю чергою, є результатом деморалізації суспільства загалом. Девальвація моралі, заснованої на загальнолюдських цінностях, разюча відмінність між проголошеними владою деклараціями та повсякденною реальністю кризового суспільства, яка надзвичайно далека від високих етичних ідеалів, створюють умови, за яких розкривається кримінальний потенціал людини [11, с. 21].

У межах зазначеної проблематики Оболонцев В., класифікує причини злочинності за: а) походженням – зовнішні та внутрішні); б) глибиною впливу – причини (об'єктивно існуючі соціальні явища, фактори, які у реальній дійсності призвели до вчинення злочину) та умови (об'єктивно існуючі соціальні явища, що самі по собі не породжують злочинність, але сприяють формуванню причин та їх практичної реалізації); в) природою – об'єктивні (криміногенні фактори, що існують поза волею людини, наприклад протиріччя у суспільстві), об'єктивно-суб'єктивні (соціальні

явища, що породжені свідомою діяльністю людей із використанням об'єктивних факторів, наприклад суперечностями між націями, міжнаціональними протиріччя), суб'єктивні (фактори, які не є проявами об'єктивних закономірностей і створюються діяльністю виключно людей, наприклад бюрократизм, що призводить до хабарництва); г) сферами соціального життя – економічні, соціальні, політичні, духовні; д) рівнем дії – загальні причини злочинності, причини певних видів (груп) злочинів та причини окремих злочинів [12, с. 109–113].

На думку Данишиної І., специфіка зв'язків між соціальними явищами полягає в тому, що вони, у своїй більшості, відображаються свідомістю людей, виражаються у формі мотивації їх поведінки, набувають властивість цілепокладання та інтересів окремих людей і суспільства в цілому [13, с. 109–113].

Можемо стверджувати, що причини кримінального правопорушення виникають, існують та розвиваються внаслідок взаємодії членів суспільства між собою, а також із соціальним середовищем та соціумом як загальною системою.

На думку Головкина Б., з теоретичної точки зору умовами виникнення і поширення злочинності у суспільстві виступають кризові явища і процеси, що впливають на рівень і якість життя. З практичної точки зору найбільший вплив мають: тіньова економіка і кримінальний монополізм; корупція; бідність значної частини населення; нерівність у доходах; скорочення робочих місць і безробіття; неконтрольована урбанізація; непродумані зміни до законодавства, насамперед кримінального; порушення прав людини; соціальна напруженість і конфліктність; приховування кримінальних правопорушень від обліку, низькі показники розкриття кримінальних правопорушень; несправедливі судові рішення (вироки); незаконний обіг зброї, боєприпасів і вибухових речовин; необґрунтовано масштабні амністії злочинців; високий рівень споживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів і психотропних речовин; дитяча бездомність і бездоглядність [14, с. 278].

Висновки. Отже, причини злочинності – це явища суспільного життя, які породжують злочинність, підтримують її існування та викликають її зростання або зниження. Зволікання у встановленні та усуненні причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, може призвести до вчинення аналогічних злочинів у майбутньому.

На нашу думку, причини злочинності – це сформовані під впливом звичок, установок та традицій обставини, за яких особа обирає наслідком своєї діяльності – злочинне середовище

Як бачимо питання щодо класифікації причин злочинності досить дискусійне, у зв'язку з тим, що

злочинності як негативному соціальному явищу важко знайти загальне пояснення для всіх її видів і форм, а також одне визначення важко застосовувати для пояснення конкретних дій людини, яка скоїла кримінальне правопорушення.

Література

1. Мойсеєнко В. Детермінанти вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Юридична наука*. 2020. № 2. С. 50–60.
2. Денисов С. Сучасні детермінанти злочинності в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2019. № 4. С. 21–33.
3. Орлов Ю. Механізм нормативно-правової детермінації злочинності. *Право і безпека*. 2012. № 4. С. 173–179.
4. Головкін Б. Причинність у системі детермінації злочинності. *Теорія і практика правознавства*. 2014. № 1. С. 1–8.
5. Корнієнко М., Джу́жа О. Курс кримінології: Особлива частина : підручник. Юрінком-Інтер, 2011. 480 с.
6. Головкін Б. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 274–280.
7. Медицький І. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної української держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 18 с.
8. Майстренко М. Факторний аналіз злочинів, причини та умови злочинів: основний зміст понять та їх співвідношення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3. С. 1–8.
9. Тимчук О. Злочинність в Україні: сучасний стан, тенденції, детермінація. *Вісник ЗНУ. Юридичні науки*. 2012. № 2. С. 223–231.
10. Литвинов О. Поняття і класифікація причин та умов, що сприяють вчиненню злочину. *Форум права*. 2008. № 2. С. 323–327.
11. Денисов С. Сучасні детермінанти злочинності в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2019. № 4. С. 21–33.
12. Оболонцев В. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Харків : ФОРМ Від. Л.М., 2012. 119 с.
13. Данишина І. Загальнотеоретичні проблеми кримінології : монографія. Харків : Прапор, 2005. 86 с.
14. Головкін Б. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 274–280.

Анотація

Ховпун О. С., Часова Т. О. Формування уявлення до причин вчинення кримінального правопорушення – Стаття.

Своєчасне виявлення й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення, має не тільки правове значення, але й спричиняє позитивний психологічний вплив, демонструючи прагнення і здатність осіб, які здійснюють кримінальне переслідування, всебічно, повно і об'єктивно встановити всі обставини вчинення кримінального правопорушення, у тому числі його причини та умови.

Необхідно також відзначити соціальне значення їх запобіжної діяльності, оскільки виявлені причини та умови, що сприяють вчиненню кримінального пра-

впорушення, не можуть сприяти аналогічному або іншому злочинному діянню.

У науковій статті зроблені висновки, що причини злочинності – це явища суспільного життя, які породжують злочинність, підтримують її існування та викликають її зростання або зниження. Зволікання у встановленні та усуненні причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, може призвести до вчинення аналогічних злочинів у майбутньому. Причиною злочинності є криміногенна деформація суспільної свідомості у виді антисоціальних поглядів, звичаїв, традицій, установок, що за певних умов закономірно породжують злочинність як свій наслідок.

Питання щодо класифікації причин злочинності досить дискусійне, у зв'язку з тим, що злочинності як негативному соціальному явищу важко знайти загальне пояснення для всіх її видів і форм, а також одне визначення важко застосовувати для пояснення конкретних дій людини, яка скоїла кримінальне правопорушення.

Серед науковців, які приділяли увагу вивченню причин та умов вчинення кримінальних правопорушень слід віднести: Головкін Б., Данишина І., Денисов С., Джу́жа О., Корнієнко М., Литвинов О., Майстренко М., Медицький І., Мойсеєнко В., Оболонцев В., Орлов Ю., Томчук О. При цьому, тематика є актуальною та обов'язковою для подальшого дослідження.

Ключові слова: класифікація причин та умов вчинення кримінального правопорушення, детермінації злочинності, причини злочинності, фактор злочинності, запобігання кримінальним правопорушенням.

Summary

Khovpun O. S., Chasova T. O. Formation of the idea of the causes of criminal offenses. – Article.

Timely detection and elimination of the causes and conditions that contribute to the commission of a criminal offense has not only legal significance, but also causes a positive psychological impact, demonstrating the desire and ability of persons who carry out criminal prosecution to comprehensively, completely and objectively establish all the circumstances of the commission of a criminal offense offense, including its causes and conditions.

It is also necessary to note the social significance of their preventive activities, since the identified reasons and conditions contributing to the commission of a criminal offense cannot contribute to a similar or other criminal act.

The scientific article concludes that the causes of crime are the phenomena of social life that generate crime, support its existence, and cause its growth or decline. Delay in establishing and eliminating the causes and conditions that contributed to the commission of a crime may lead to the commission of similar crimes in the future. The cause of crime is the criminogenic deformation of social consciousness in the form of antisocial views, customs, traditions, and attitudes that, under certain conditions, naturally generate crime as a consequence.

The issue of classifying the causes of crime is quite debatable, due to the fact that crime as a negative social phenomenon is difficult to find a general explanation for all its types and forms, as well as one definition is difficult to apply to explain the specific actions of a person who has committed a criminal offense.

Among the scientists who paid attention to the study of the causes and conditions of committing criminal offenses, the following should be included: Golovkin B., Danishina I., Denisov S., Dzhuzha O., Kornienko M.,

Lytvynov O., Maistrenko M., Medytskyi I., Moiseyenko V., Obolontsev V., Orlov Yu., Tomchuk O. At the same time, the topic is relevant and mandatory for further research.

Key words: classification of reasons and conditions for committing a criminal offense, determinations of crime, causes of crime, factor of crime, prevention of criminal offenses.